

ΜΕΝΙΔΙ

Α'

ἰς κάποιαν ἐκδρομὴν παρὰ τὸ Μενίδι τῆς Ἀττικῆς συνοδοιπόροι, οἱ ὁποῖοι πρώτην φορὰν μ' ἐγνώριζον καὶ ἐμάνθανον ὅτι εἶμαι «λεξικογράφος», ἐνόμισαν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μ' ἐρωτήσουν ἀπὸ ποῦ γίνεται ἡ λέξις *Μενίδι*. Φυσικᾶ δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπαντήσω ἐκ τοῦ προχείρου καὶ εὐρέθην εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Μετὰ μικρὸν κλυδωνισμὸν ἐπροτίμησα νὰ ὁμολογήσω τὴν ἀμάθειάν μου καὶ ν' ἀδιαφορήσω διὰ τὴν σχετικὴν ἐντύπωσιν, παρὰ νὰ εἶπω ὅτι μοῦ καταβῆ, ὅπως εἶναι τὸ συνηθέστερον εἰς τοιαύτας περιπτώσεις παρ' ἡμῖν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι οἱ συνοδοιπόροι μου, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν καὶ συνάδελφοι, εἶχαν τὴν γνώμην των — ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν δι' ὅλα τὰ ζητήματα γνώμην καὶ δὲν συμφέρει νὰ μὴν ἔχουν — ἤξευραν πολὺ καλὰ ὅτι τὸ Μενίδι γίνεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον *μαινίς* = σαρδέλλα καὶ ἠθέλαν μόνον νὰ ἴδουν ἂν τὸ ξεύρω καὶ ἐγὼ ὁ εἰδικός! Καμμίαν λογικὴν δυσκολίαν δὲν εὗρισκον εἰς τὴν ἐτυμολογίαν των, διότι ποτὲ κανεὶς δὲν εὗρισκει λογικὰς δυσκολίας εἰς ὅ,τι δὲν ἐννοεῖ.

Ἄλλὰ τὸ πάθημά μου καὶ τὰ ὄρεκτικὰ μαινίδια τῶν συνοδοιπόρων μοῦ ἐκίνησαν τὴν ὄρεξιν τοῦ εἰδέναί. Πιθανόν, εἶπα, νὰ κάμω καὶ καμμίαν ἐτυμολογικὴν ἀνακάλυψιν, χρήσιμον σήμερον εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ χρήματος! Ἄλλὰ ποῦ νὰ ἀφήσῃ ἑ.κ. *Καμπούρογλους*, ὁ ἀκούραστος ἐρευνητῆς τῆς Ἀττικῆς, νὰ εὗρουν τίποτε καὶ οἱ ἄλλοι; Μὲ τὴν χειραγωγίαν του ὅμως ἠμπόρεσα νὰ μάθω εὐκόλως πόθεν ἦλθαν τὰ μαινίδια τῶν συνοδοιπόρων μου. Πρῶτος ὁ *Σουρ-*

μελής, ὁ γνωστός εὐφάνταστος Ἀττικογράφος, ἐσκέφθη ὅτι τὸ Μενίδι πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον μαινίς. Ὁ Σουρμελής ἀφοῦ ἠτυμολόγησε τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαρνῶν, ποὺ ἦσαν πλησίον τοῦ σημερινοῦ Μενιδιοῦ, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ψαριοῦ *αχάρνα* (ροφοῦ κατὰ τινάς, λαβρακίου κατ' ἄλλους), δὲν ἦτο δύσκολον νὰ φαντασθῇ ὅτι καὶ τὸ Μενίδι θὰ προ-ἦλθεν ἐπίσης ἀπὸ ὄνομα ψαριοῦ, τῆς μαινίδος! «Οἱ ἀρχαῖοι λοιπὸν, λέγει ὁ Σουρμελής, ὠνόμασαν τὸν δῆμον τοῦτον (τῶν Ἀχαρνῶν) λάβρακα, οἱ δὲ μεταγενέστεροι σαρδέλλαν. Δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι κωμικός τις παίζων εἶπεν οὕτω πως: οὐκ ἔστιν ἤδη Ἀχάρνα ἀλλὰ μαινίδιον, ὃ ἔστι δὲν εἶναι πλέον λαβράκιον ἀλλὰ σαρδελλίδιον. Καὶ ἔκτοτε ἐπεκράτησε τὸ ἕξ εἰρωνείας μαινίδιον» (Σουρμελή, Ἀττικά 1854 σ. 89).

Κατὰ τὸν ἀγαθὸν λοιπὸν Σουρμελεῖν ὁ ἀφορισμὸς ἐνὸς κωμικοῦ εἰς στιγμὴν ἰδιοτροπίας ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὸ σημερινὸν Μενίδι.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι τὴν ἀφελῆ ἀντίληψιν τοῦ Σουρμελεῖ ἦλθε μετὰ δεκαετηρίδας νὰ παρουσιάσῃ ὡς ἰδικήν του τρανὸς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ Σπυρ. Μαγγίνας. Ὁ ἰατρός οὗτος ἐνόμιζεν ὅτι δὲν τὸν φθάνει νὰ καταγίνεται μετὰ τὴν ἰατρικὴν καὶ νὰ θεραπεύῃ τοὺς ἀσθενεῖς του, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε καὶ νὰ ἐτυμολογῇ. Εἰς τὸ «Ἐμπρός» λοιπὸν τῆς 19 Ἀπριλίου 1911 ὁ Μαγγίνας ἀναγγέλλει ὅτι ἀρχαῖος κωμικός ἐβάπτισε τὰς Ἀχαρνὰς μαινίδιον καὶ ἔκτοτε ἔπιασε τὸ βάπτισμα. Ἀμείλικτος ὅμως ὁ κ. Καμπούρογλου ἔδειξεν εἰς τὸ «Ἐμπρός» τῆς 20 Ἀπριλίου 1911 ὅτι τὰ λεγόμενα τοῦ Μαγγίνα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸν Σουρμελεῖν καὶ στρεβλωμένα μάλιστα!

Τὰ μαινίδια λοιπὸν τῶν συνοδοιπόρων μου προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀφελῆ φαντασίαν τοῦ Σουρμελεῖ καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσηιν μετὰ τὴν λογικὴν. Δι' αὐτὸ σοβαροὶ ἐρευνηταὶ οὔτε τὰ ὀνομάζουν κἀν. Ὁ Λάμπρος καὶ ὁ Καμπούρογλος (δὲν ἤξεύρω ποῖος πρῶτος) εἶπαν ἄλλην γνώμην, πολὺ πιθανήν. Παρατήρησαν ὅτι Μενίδι ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Ἠπειρὸν πλησίον τῆς Ἀρτιῆς καὶ ἐσκέφθησαν πολὺ λογικῶς ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦλθε τὸ ὄνομα. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μετεκομίσθησαν

καὶ ἄλλα ὀνόματα ἀπὸ τὴν Ἡπειρον, τὰ *Δολιανὰ* π. χ. τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ τὸ *Μενίδι* ποιοὶ τὸ μετέφεραν, Ἀλβανοὶ ἢ Ἕλληνες; ἔδῳ εἶναι ὁ κόμβος. Ὁ *Λάμπρος* παρεδέχθη ἐξ ἀπροσεξίας ὅτι «*Ἀλβανοὶ πάντως*» μετέφεραν τὸ ὄνομα Μενίδι εἰς τὴν Ἀττικὴν (βλ. Ἐπετηρίδα Παρνασσού τ. 1, 191). Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Καθὼς ὁ ἴδιος ὁ Λάμπρος ἀπέδειξεν, οἱ Ἀλβανοὶ ἦλθαν εἰς τὴν Ἀττικὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἐνῶ τὸ ὄνομα Μενίδι ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἤδη τὸ 1208, εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου πρὸς τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν τὴν ἐγγώριζεν ὁ Λάμπρος καὶ δι' αὐτὸ εἶναι περιέργον, πῶς τοῦ διέφυγεν ἡ χρονολογικὴ δυσκολία τοῦ ἰσχυρισμοῦ του. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μεταφέρουν Ἀλβανοὶ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ τὸ 1208, ἐνῶ αὐτοὶ ἦλθαν εἰς τὴν Ἀττικὴν σχεδὸν τρεῖς αἰῶνας ἀργότερα; Μήπως τάχα ἦλθαν Ἀλβανοὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πρὸ τοῦ 1208; Αὐτὸ δὲν το ἰσχυρίσθη κανεὶς μέχρι τοῦδε καὶ δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον. Δὲν μένει λοιπὸν παρὰ νὰ δεχθῶμεν ὅτι Ἕλληνες μετέφεραν τὸ ὄνομα Μενίδι εἰς τὴν Ἀττικὴν. Καὶ αὕτη ὅμως ἡ μετακομιδὴ πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ.

Ἀλλὰ τέλος πάντων εἴτε μετεφέρθη τὸ Μενίδι ἐξ Ἡπείρου, εἴτε ἐν Ἀττικῇ ἐγεννήθη, πόθεν προῆλθεν; Ἡ ἀνωτέρω παρατήρησις ὅτι τὸ ὄνομα δὲν μετεφέρθη ὑπὸ Ἀλβανῶν καθιστᾷ ἤδη πιθανωτέραν τὴν ἐλληνικότητα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν γνώμην μου — τελευταίαν χρονολογικῶς, ἀλλ' ὄχι ἐπιστημονικῶς — τὸ Μενίδι καὶ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀττικῆς προῆλθεν ἀπὸ τὸ κύριον ὄνομα *Μενίδης*, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται π. χ. εἰς τὸν βίον τοῦ Ὀσίου Λεοντίου τοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ (βλ. Δουκάκη Συναξαριστὴν, 11 Δεκεμβρίου). Ἀπὸ τινὰ Μενίδην ἰδιοκτήτην (ἢ ἰδρυτὴν ναοῦ) ἐπωνομάσθη ἔπειτα καὶ ὁ συνοικισμὸς, ὅπως τότε συνηθίζετο¹. Ἔτσι

¹ Ὅτι τὸ Μενίδι ἠδύνατο νὰ εἶναι οἰκογενειακὸν ὑπετέθη καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ ἄλλους ἴσως, ἀλλὰ δὲν εἶδα πούθενά νὰ ἀναφέρουν ὄνομα Μενίδης.

ἀπὸ κάποιον Πικέρην ὠνομάσθη τὸ Πικέρι τῆς Ἀττικῆς, ἀπὸ τὸν Καπανδρίτην τὸ Καπανδρίτι, ἀπὸ τὸν Καματερόν τὸ Καταμερὸ κτλ. εἰς τὴν Μεσσηνίαν τὸ Μανιάκι ἀπὸ τὴν μεγάλην βυζαντινὴν οἰκογένειαν τοῦ Μανιάκη, εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ Λεοντάρι ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λεοντάρη, εἰς τὴν Κορινθίαν τὸ Σαραντάπηχον ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Σαρανταπήχων κλπ.

Εἰς πολλὰ λοιπὸν σημερινὰ ὀνόματα συνοικισμῶν κρύπτονται οἰκογενειακὰ ὀνόματα μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων κτητόρων, πολλάκις μάλιστα ἐνδόξων!

Β'.

Ἄλλ' ἀφοῦ τὸ ὄνομα Μενίδι εἶναι ἑλληνικόν, πῶς ὀμιλεῖται ἐκεῖ ἢ Ἀλβανικῇ;

Εἶναι γνωστὸν πρὸ πάντων ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Λάμπρου (βλ. Ἐπετηρίδα Παρνασοῦ τ. 1) ὅτι τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν Ἀλβανοὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου σήμερον μετὰ πέντε αἰῶνας ὀμιλοῦν ἀκόμη Ἀλβανικά, ἀνάμικτα βεβαίως μὲ πολλὰ ἑλληνικά. Πῶς συνέβη ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἔμαθον ἑλληνικά, ἀφοῦ δὲν ἦσαν ἀπομεμονωμένοι, ἀλλ' εὐρίσκοντο εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἀφοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ Μέγαρα, εἰς τὴν Αἴγινα ὀμιλεῖτο πάντοτε ἢ ἑλληνικῇ; Ἐκτὸς τούτου ἔχομεν τὸ μέσον νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὅταν ἦλθαν οἱ Ἀλβανοὶ, ὀμιλεῖτο ἢ ἑλληνικῇ καὶ εἰς διάφορα τμήματα τῆς Ἀττικῆς εἰς μικροὺς συνοικισμούς, ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Μεγάρων. Ποῖον εἶναι τὸ μέσον τούτου;

Τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, τὰ *τοπωνύμια* δεικνύουν προχείρως καὶ εὐκόλως εἰς τὸν ἱστορικὸν τὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ τόπου τινός, ὅπως τὰ περῶματα τῆς γῆς δεικνύουν εἰς τὸν γεωλόγον τὴν ἱστορίαν τῶν γεωλογικῶν μεταβολῶν καὶ τὸν χρόνον αὐτῶν. Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔχομεν καὶ Ἀλβανικά *τοπωνύμια* (Λιόπεσι, Σπάτα, Λιόσα κλπ.) ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ προϊστορικὰ (Ἀθῆναι, Λυκαβηττός, Ἰλισσὸς) καὶ ὑστερινὰ Ἑλληνικά

ὅπως *Δασκαλειό, Κερατοβούνη, Ἀνάβυσσος, Βᾶρι, Τράχωνας, Κάλamos* κλπ.

Τὰ τελευταῖα ταῦτα, ὅπως καὶ ἄλλα ἐκ μεσαιωνικῶν κτητόρων, ποὺ ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω (Πικέρμι, Μενίδι κλπ.) δεικνύουν ὅτι ὅταν ἤλθαν οἱ Ἀλβανοὶ ὑπῆρχε πληθυσμὸς ἑλληνικὸς εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν.

Τί ἀπέγινεν ὁ Ἑλληνισμὸς αὐτός; Ἐχασε τὴν γλῶσσαν του τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἔμαθεν ἄλβανικά, ἀντὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τὴν ἑλληνικὴν. Ἴδου πρόβλημα περιέργων καὶ ἀπίστευτον ἐκ πρώτης ὄψεως.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι καὶ ἐκ μόνων τῶν τοπωνυμίων — εἰς ἄλλας εἰδήσεις δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ καταφύγω ἐπὶ τοῦ παρόντος — ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ὑπαιθρου χώρας ἐξηλβανίσθη γλωσσικῶς, ἐνῶ τὸ ἀντίθετον ἔπρεπε νὰ συμβῆ, νὰ ἐξελληνισθοῦν εἰς διάστημα πέντε αἰῶνων ἐντὸς ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ παράδειγμα τοῦ ἐξαλβανισμοῦ Ἑλλήνων τῆς Ἀττικῆς, δὲν εἶναι μοναδικὸν δυστυχῶς. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἡ ἑλληνικὴ ἔλθοῦσα εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ἄλβανικὴν ἠττήθη! Εἰς τὴν Μακεδονίαν συνέβη ἀνάλογόν τι. Πολλαχοῦ Ἑλληνες ἐξεσλαβίσθησαν γλωσσικῶς καὶ ἐκεῖ μόνον εἶναι δυσκολώτερον νὰ συγκεντρωθοῦν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀποδείξεις τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη πολλοὶ πρόσφυγες Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διασκορπισθέντες μεταξὺ σλαβόφωνων ἐν Μακεδονίᾳ ἔμαθον τάχιστα σλαβικά, ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως μετεδόθη εἰς τοὺς σλαβόφονους καθ' ὅλον τὸ δεκαετὲς διάστημα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχῆς!

Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους τόσον εὐκόλως ἠττᾶται ἡ ἑλληνικὴ ὑπὸ τῆς σλαβικῆς καὶ ἄλβανικῆς εἶναι πολλοί: 1) ὁ γραμματικὸς πλοῦτος τῆς ἑλληνικῆς τὴν καθιστᾷ δύσκολον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπλότητα τῆς ἄλβανικῆς καὶ σλαβικῆς 2) τὸ περίφημον ἐμπορικὸν πνεῦμα τοῦ Ἑλλήνος τὸν κάμνει νὰ προσαρμόζεται πρὸς ὅλας τὰς ἀνάγκας καὶ νὰ μανθάνῃ καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ξένων, ποὺ θέλει νὰ ἐκμεταλλευθῆ, ἐνῶ ὁ ἄξεστος Ἀλβανὸς ἢ Σλάβος, (γεωργὸς ἢ ποιμὴν) δὲν ζαλιζεται πολὺ περὶ τῆς ἑλληνικῆς 3) ἡ

ἔλλειψις κρατικῆς ἐπιβολῆς καὶ ἐθνικοῦ ἀκόμη ἐγωϊσμοῦ. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπέβαλλον τὴν γλῶσσάν των, ὄχι διὰ τῆς βίας, ἀπλῶς διὰ τῆς κρατικῆς ἀξιοπρεπείας. Τὸ ἴδιον κάμνουν οἱ Ἕλληες καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι. Μόνον ἡμεῖς εἴμεθα μέχρι βαθμοῦ ἀναρχικοῦ φιλελεύθεροι, ὥστε οὔτε τὴν γλῶσσάν μας δὲν κατορθώνομεν νὰ ἐπιβάλλωμεν.

Ἀπὸ μίαν ἀκίνδυνον ἐτυμολογίαν περὶ τοῦ Μενιδίου ἐφθάσαμεν εἰς ἓν ἀπὸ τὰ περιεργότερα καὶ ἐπικινδυνότερα προβλήματα τῆς ἱστορίας μας. Τοῦτο ἀπλῶς ἤγγισα σήμερον, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην πολλῆς προσοχῆς καὶ πολλῆς ἐπιστήμης καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπανέλθω ἄλλοτε ἀκριβέστερον.

ΚΩΝΣΤ. ἈΜΑΝΤΟΣ

